

RNI:GUJMUL/2014/66126

ISSN 2454-3705

श्रुतसागर | श्रुतसागर

SHRUTSAGAR (MONTHLY)

September-2017, Volume : 04, Issue : 04, Annual Subscription Rs. 150/- Price Per copy Rs. 15/-

EDITOR : Hiren Kishorbhai Doshi

BOOK-POST / PRINTED MATTER

प.पू. राष्ट्रसंत आचार्य श्री पद्मसागरसूरीश्वरजी म.सा. के ८३ वें जन्मोत्सव के
शुभ अवसर पर श्री सीमंधरस्वामी जिनमंदिर के प्रांगण में आयोजित
गुरुआशिष महापर्व की झाँकी

आचार्य श्री कैलाससागसूरि ज्ञानमंदिर

गुरु आशिष महापर्व की झलक

दीपप्रागट्य करते हुए राष्ट्रपति
महामहिम श्री राम नाथ
कोविन्दजी, गुजरात के
राज्यपाल श्री ओ.पी.
कोहलीजी, मुख्यमंत्री श्री
विजयभाई रूपाणी तथा
उपमुख्यमंत्री
श्री नितिनभाई पटेल

राष्ट्रपति श्री राम नाथ
कोविन्दजी का बहुमान करते
हुए श्री वीरेन्द्रकुमार जैन व
कोबातीर्थ के प्रमुख
श्री सुधीरभाई महेता

गुजरात के राज्यपाल
महामहिम
श्री ओ.पी. कोहलीजी का
बहुमान करते हुए
श्री सेवंतीभाई मोरखीया

गुजरात के मुख्यमंत्री
श्री विजयभाई रूपाणी का
बहुमान करते हुए नाकोडा
तीर्थ के चेयरमेन
श्री अमृतजी जैन

RNI : GUJMUL/2014/66126

ISSN 2454-3705

आचार्य श्री कैलाससागरसूरि ज्ञानमंदिर का मुखपत्र

श्रुतसागर

श्रुतसागर

SHRUTSAGAR (Monthly)

वर्ष-४, अंक-४, कुल अंक-४०, सितम्बर-२०१७

Year-4, Issue-4, Total Issue-40, September-2017

वार्षिक सदस्यता शुल्क - रु. १५०/- ❖ Yearly Subscription - Rs.150/-

अंक शुल्क - रु. १५/- ❖ Price per copy Rs. 15/-

आशीर्वाद

राष्ट्रसंत प. पू. आचार्य श्री पद्मसागरसूरीश्वरजी म. सा.

❖ संपादक ❖

❖ सह संपादक ❖

❖ संपादन सहयोगी ❖

हिरेन किशोरभाई दोशी

रामप्रकाश झा

भाविन के. पण्ड्या

एवं

ज्ञानमंदिर परिवार

१५ सितम्बर, २०१७, वि. सं. २०७३, भाद्रपद कृष्ण-१०

प्रकाशक

आचार्य श्री कैलाससागरसूरि ज्ञानमंदिर

(जैन व प्राच्यविद्या शोध-संस्थान एवं ग्रन्थालय)

श्री महावीर जैन आराधना केन्द्र कोबा, गांधीनगर-३८२००७

फोन नं. (079) 23276204, 205, 252 फैक्स : (079) 23276249, वॉट्स-एप 7575001081

Website : www.kobatirth.org **Email :** gyanmandir@kobatirth.org

अनुक्रम

1. संपादकीय	रामप्रकाश झा	5
2. अनुभव बत्तीशी	आचार्य श्री बुद्धिसागरसूरिजी	6
3. Awakening	Acharya Padmasagarsuri	9
4. संवेग कुलक - एक वैराग्यप्रेरक रचना	गणि सुयशचंद्रविजयजी	12
5. सामायिक बत्तीस दूषणकथन सज्ज्ञाय	मुनि मेहुलप्रभसागर	15
6. पुस्तक समीक्षा	श्रीमति जागृति प्रजापति	21
7. गुरुपरंपरा	मुनि श्री न्यायविजयजी	23
8. समाचारसार		29

❖ सौजन्य ❖

मैडल-होजरी सेन्टर

बेंगलोर - रेवतडा

❖ प्राप्तिस्थान ❖

आचार्य श्री कैलाससागरसूरि ज्ञानमंदिर

तीन बंगला, टोलकनगर, होटल हेरीटेज की गली में

डॉ. प्रणव नाणावटी क्लीनिक के पास, पालडी

अहमदाबाद - ३८०००७, फोन नं. (०७९) २६५८२३५५

संपादकीय

रामप्रकाश झा

श्रुतसागर का यह नूतन अंक आपके करकमलों में सादर समर्पित करते हुए हमें अपार हर्ष की अनुभूति हो रही है।

इस अंक में गुरुवाणी शीर्षक के अन्तर्गत योगनिष्ठ आचार्यदेव श्रीमद् बुद्धिसागरसूरीश्वरजी म. सा. की कृति “अनुभव बत्तीशी” प्रकाशित की जा रही है। इस कृति में बत्तीस दोहों के माध्यम से जीव के आत्मस्वरूप का वर्णन किया गया है। द्वितीय लेख राष्ट्रसंत आचार्य भगवंत श्री पद्मसागरसूरीश्वरजी म. सा. के प्रवचनों की पुस्तक ‘Awakening’ से क्रमबद्ध श्रेणी के अंतर्गत संकलित किया गया है, जिसके अन्तर्गत जीवनोपयोगी प्रसंगों का विवेचन किया गया है।

अप्रकाशित कृति प्रकाशन स्तंभ के अन्तर्गत इस अंक में गणिवर्य श्री सुयशचन्द्रविजयजी म. सा. द्वारा संपादित “संवेगकुलकः एक वैराग्यप्रेरक रचना” प्रकाशित की जा रही है, जो अद्यावधि सम्भवतः अप्रकाशित है। प्राकृत भाषानिबद्ध इस कृति की चौदह गाथाओं में स्त्री के अंग-प्रत्यंग की अशुचियों का वर्णन किया गया है। इस कृति के भाव अंतःकरण में वैराग्य उत्पन्न करनेवाले हैं। दूसरी कृति आर्य मेहुलप्रभसागरजी म. सा. के द्वारा संपादित “आचार्य श्रीजिनलब्धिसूरि विरचित सामायिक बत्तीस दूषण कथन सज्झाय” है, जिसके अन्तर्गत सामायिक के बत्तीस दोषों का वर्णन किया गया है।

पुनःप्रकाशन श्रेणी के अन्तर्गत इस अंक में महावीरस्वामी के बाद के १००० वर्षों की गुरु परंपरा के अन्तर्गत आर्य महागिरिसूरि से आर्य सिंहगिरिसूरि तक की परंपरा का संक्षिप्त परिचय प्रस्तुत किया गया है। अन्त में कलिकालसर्वज्ञ श्रीहेमचन्द्राचार्य नवम जन्मशताब्दी स्मृति संस्कार शिक्षणनिधि- अमदावाद द्वारा प्रकाशित सिद्धहेम प्राकृत व्याकरण की ढुंढिकावृत्ति की समीक्षा प्रस्तुत की गई है।

आशा है, इस अंक में संकलित सामग्रियों के द्वारा हमारे वाचक लाभान्वित होंगे व अपने महत्त्वपूर्ण सुझावों से अवगत कराने की कृपा करेंगे, जिससे अगले अंक को और भी परिष्कृत किया जा सके।

अनुभव बन्नीशी

आचार्य श्री बुद्धिसागरसूरिजी

सद्गुरुपद पंकज नमी, पूज्य स्तुत्य हितकार; आत्मधर्म प्रगटाववा, मित्र महा अवतार.	॥१॥
स्वपर विवेचन वस्तुनं, आणी करो विवेक; उपादेय शुद्धात्मनो, खरो धर्म छे एक.	॥२॥
जाण्युं आत्मस्वरूप तो, जाण्ये सर्व पदार्थ; आत्म तत्त्वना ज्ञानथी, अन्य नहीं परमार्थ.	॥३॥
सूक्ष्मज्ञान जे आत्मनुं, कापे कर्मानंत; जग जाणे तो शुं थयुं. आवे नहीं भवांत.	॥४॥
चरण करण तपजप सह, आत्मबोध विण फोक; आत्मज्ञान परमार्थने, विरला समजे लोक;	॥५॥
बाह्यज्ञानथी लोकमां, मानपूजा तो थाय; श्रोता वक्ता बाह्यना, बाह्यदृष्टिता पाय.	॥६॥
पंचम गति दातां छे, सत्यज अनुभव ज्ञान; अंतर दृष्टि जागतां, होवे अनुभव भान.	॥७॥
अंतर दृष्टि चेतना, त्यागे पुदगल संग; आत्मस्वरूपे रमणता, समता गंगतरंग,	॥८॥
आत्मानुभव योगथी, झळके आतमज्योत; स्थिरोपयोगे ध्यानथी, अंतरमां उद्योत	॥९॥
आत्मयोगी जे सुख लहे, होय न ते सुख क्यांय; इन्द्रादिक पदवी लहे, तो पण दुःखनी छांय.	॥१०॥
जे पाम्या ते त्यां रम्या, भूल्या पुद्गल भान; सुख संगे रंगे रमे, प्राप्ति शिवकर स्थान.	॥११॥
मन चंचलता त्यां मटे, दर्शन स्पर्शन योग; भोगी थई त्यां भोगवे, अनंत सुखनो भोग;	॥१२॥

SHRUTSAGAR

7

September-2017

जड पुद्गलना भोगने, जाण्या मनमां रोग; शाताशातावेदनी, टळिया तेना शोग.	॥१३॥
विनाशिक पुद्गल सहु, तनधन मंदिर पेख; अविनाशी छे आत्मनो, धर्मज ज्ञाने लेख.	॥१४॥
पुद्गल प्रपंच कारमा, त्यां शुं सुखनी आश; पर आशाथी प्राणिया, थावे जगना दास.	॥१५॥
अंतरात्मा ध्यानथी, सेवो सत्य सदाय; शक्ति अनंती जेहनी, स्मरतां शिवसुख थाय.	॥१६॥
रमतां आत्मस्वरूपमां, पामे योगी सुख; पर पुद्गलमां जे रमे, पामे ते मन दुःख.	॥१७॥
मन वच काया भिन्न छे, आत्मतत्त्व सुखकार; रत्यत्रयीनुं धाम छे, शुद्धरूप निर्धार.	॥१८॥
शुद्धरूप परमात्मा, सत्ताथी परखाय; सेवो ध्यावो आत्मा, व्यक्तिभावे थाय.	॥१९॥
प्रेम भक्ति विश्वासथी, सेवो आत्म देव; आतम ते परमात्मा, कीजे तेनी सेव.	॥२१॥
आत्मस्वभावे रमणता, सत्य चरण अवधार; गुण स्थानक आरोहवा, परपरिणति निवार.	॥२२॥
परपरिणतिना नाशथी, स्थिरता घटमां थाय; अखंड चिन्मय चेतना, शुद्धरूपता पाय.	॥२३॥
सारसार सहु ग्रंथनुं, सम्यक् चेतन ज्ञान; चेत्या तेमां जे रम्या, पाम्या शाश्वत स्थान.	॥२४॥
अनुभवज्ञाने ओळखे, ज्ञानी शिवपुर पंथ; निश्चय चरणे ते रम्या; सत्य थया निर्ग्रंथ.	॥२५॥
भोग पंकमां लेपता, ज्ञानी कदा न पाय; जलपंकजवत् भिन्न ते, अंतरमांहि सदाय.	॥२६॥
अंतरवृत्ति आतमा, औदयिक भावे भोग; भोगवतां पण योगी जे, टाळे भवभय रोग.	॥२७॥

श्रुतसागर

8

सितम्बर-२०१७

बाह्यचरण चारित्रमां, एकान्ते नहि धर्म;	
आत्मज्ञान विना कदि, टळे न आठे कर्म.	॥२८॥
अंतरनुं चारित्र ते, चक्षु थकी न जणाय;	
दृश्य वस्तु पुद्गल सदा, चेतो आतमराय.	॥२९॥
अल्प समयमां साधिये, आत्मतत्त्व सुखकार;	
लहो भव्य शुद्धात्मने, परम तत्त्व अवतार.	॥३०॥
सिद्ध्या सिद्धे सिद्धशे, करी कर्मनो अंत;	
ते सहु आतम जाणीने, इम भाखे भगवंत.	॥३१॥
आत्मिक शुद्ध स्वभावना, उपयोगे छे धर्म;	
बुद्ध्यब्धि सुख शांतिथी, पामे शाश्वत शर्म.	॥३२॥
अनुभव बत्रीशी कही, गाम पोर दिन एक;	
विचरी आतम देशमां, पामी साची टेक.	॥३३॥

प्राचीन साहित्य संशोधकों से अनुरोध

श्रुतसागर के इस अंक के माध्यम से प. पू. गुरुभगवन्तों तथा अप्रकाशित कृतियों के ऊपर संशोधन, सम्पादन करनेवाले सभी विद्वानों से निवेदन है कि आप जिस अप्रकाशित कृति का संशोधन, सम्पादन कर रहे हैं या किसी पूर्वप्रकाशित कृति का संशोधनपूर्वक पुनः प्रकाशन कर रहे हैं अथवा महत्त्वपूर्ण कृति का अनुवाद या नवसर्जन कर रहे हैं, तो कृपया उसकी सूचना हमें भिजवाएँ, इसे हम श्रुतसागर के माध्यम से सभी विद्वानों तक पहुँचाने का प्रयत्न करेंगे, जिससे समाज को यह ज्ञात हो सके कि किस कृति का सम्पादन कार्य कौन से विद्वान कर रहे हैं? यदि अन्य कोई विद्वान समान कृति पर कार्य कर रहे हों तो वे वैसा न कर अन्य महत्त्वपूर्ण कृतियों का सम्पादन कर सकेंगे.

निवेदक- सम्पादक (श्रुतसागर)

Awakening

Acharya Padmasagarsuri

Rajul, who was a woman of very great chastity, integrity and spiritual attainments gave him this advice. “Oh! great sage! you renounced all pleasures and luxuries along with your kingdom. No one desires to get back what he has discarded. The wish to get back what has been renounced is undesirable like wishing for what has been vomited. Moreover, it is a despicable desire. Hence, this kind of despicable action will not bring glory to you who are a sage”.

When he heard this, the fire of his lust subsided; and having performed prayaschitta (some rituals of selfpurification) he again became absorbed in a deep penance (Tapasya).

Such a lust once deprived Viswamitra of all his spiritual glory when he became infatuated with Menaka.

The same thing happened in the case of Sutha and Upasutha. These two close friends, having attained extraordinary powers, by means of penances, desired to make Brahma, Vishnu and Maheswar kneel before them. When they were together, the two were equal to 22 warriors. Vishnu came to know of this. He appeared before them in the guise of Mohini. She displayed her beauty and charms. Forgetting all their spiritual attainments both the friends became infatuated with Mohini. Mohini said that she would accept whoever was mightier of the two. They had to show their strength only through a duel.

In consequence, the two began to fight. At the end of the duel, one died. The power of the other dwindled to that of two from that of twenty two warriors. On account of this, Brahma, Vishnu and Maheswar escaped from defeat and disgrace. Hence lust is dreadful.

The two purusharthas; Artha and Kama stand between Dharma and Moksha. This point demands deep consideration Artha and Kama should be struck with the (Ankusa) iron-hook of Dharma. Wealth remains with us if we utilize it for others. We can make our desires acquire nobility and elevation by transferring them from woman to mother; from mother to mentor and from mentor to the Lord. Thus desire becomes chastened and sublimated; and kama can be destroyed

श्रुतसागर

10

सितम्बर-२०१७

with the iron-hook of Dharma.

By means of Dharma, we can attain felicity in this world and the other world. Dharma gives us sense and wisdom. Some great kings and emperors of India renounced their artha and kama; and became detached, omniscient and all-seeing; and attained Nirvana. Hence of the four purusharthas, the place of Dharma is the first and foremost.

The Pure Mind

In the modern times, man himself has been alterng his ethical values. Today, a man's greatness is measured not by his nobility and humanity but by his wealth and worldly position. Akbar Ilahabadi says:

नहि कुछ इसकी पुरसिश उल्फते अल्लाह कितनी है ।

सभी यह पूछते हैं आपकी तनखाह कितनी है ॥

Nahi kuch isaki purasish Ulfathe Allah kithani hai,
sabhi yah poochathe hai apki thanakah kithani hai.

Nobody asks you how much devotion you have for God; on the other hand, all people ask you how much salary you are getting; and in this world you are honoured in proportion to your salary or wealth. People forget that man is the master of wealth. Actually, man is more valuable than money. Man should not surrender himself to wealth; on the other hand wealth should revolve round him.

In the modern times, man is as much cheap as machines are dear. Everywhere, material wealth is predominant. Man, instead of being master of machines, has become a slave to them. People come by their cars to listen to discourses but if their cars go out of order on some day, they also take leave from the discourse. A car is after all a means. The listeners get glory by their heart-felt desire to hear discourses. Their cars do not bring them any glory. Those who realize this truth will attain the Purushartha of Dharma. Such people would refrain from violence as much as they can. They would regard non-violence as their highest dharma or duty. People who pursue the path of Dharma would never think of eating meat.

There are people who visit holy places; listen to discourses; perform such rituals as Samayik (a Jain ritual) but secretly they eat meat. Among such people some begin eating meat as a matter of fashion; some eat meat to be called modern people and some eat meat to maintain friendship with meat-eaters. Some people become crazy for

SHRUTSAGAR**11****September-2017**

meat having fallen victims to the illusion that it increases their physical strength; and that it gives them longevity, but they forget that the elephant that eats only vegetarian food is many times stronger than the lion that eats flesh. A man can easily live for a hundred years by confining himself to vegetarian food. The life of a meat-eater grows insipid and dull because it is short and cruel. It has been said:

पुरुषा वै शतायुः

(Purusha vai shatayuh)

(Man lives for a hundred years) The main cause for this longevity is Indian culture. In the past, people used to consider premature death inauspicious. Their ideal was a life of peace and bliss devoid of sense attractions that cause perversities.

How is it to-day? The present day life is replete with diseases and despairs. Worry burns man like the funeral pyre; disease burns man like fire; moreover, fear of other problems affects man's longevity. To achieve victory over fear we should surrender ourselves to God who is the giver of the boon of fearlessness. By this means, we can get both physical and mental felicity.

We should rise above the level of a life of sensual pleasures and concentrate and meditate on God. From such a meditation we get wisdom, enlightenment, politeness, fearlessness and bliss and longevity.

We should not render bitter whatever element of sweetness is there in our mind and in the five senses. We should be thankful for the good that is there in our mind and senses as a result of our good deeds in the past; and if we keep up the purity of mind and senses surely our physical and mental health will increase and bloom. Some believe that bodily welfare depends on mental welfare. Someone also said, "The life of a man whose mind is pure is heaven; and the life of a man whose mind is impure is hell." The mind becomes impure on account of passions. There are four passions; anger, pride, illusion and deception. The mind that is free from these passions is pure. But purity by itself is not enough, Even pure water, if it is hot or saline or foul-smelling is unfit for drinking. Besides purity, there should be coolness, sweetness and however we can see four pure emotions namely, friendliness, joy, pity and objectivity in a pure mind.

(Continue...)

સંવેગ કુલક – એક વૈરાગ્ય પ્રેરક રચના

ગણિવર્ય શ્રી સુયશચંદ્રવિજયજી

પ્રાણિમાત્રને સંસારમાં રચકાવનાર કોઈ અનિષ્ટ તત્ત્વ હોય તો તે મોહ છે. ઇથી જ ઉપમિતિભવપ્રપંચા કથાના રચયિતા સિદ્ધર્ષિ ગણિ મહારાજાએ કષાયોમાં મોહને રાજાની ઉપમા આપી છે. કામ, ક્રોધ, લોભ જેવા તેના અનુચરો જીવને એક અથવા બીજી રીતે કર્મના બંધન કરાવી સંસાર-સાગરમાં ડૂબાડે છે. તે મોહ રાજવીનું સૌથી લોભામણું શસ્ત્ર હોય તો તે કામ છે, જેણે મોટા - મોટા યોગીપુરુષોને પોતાની જાઝમાં લપેટી ક્ષણમાત્રમાં ધૂલ ચાટતા કરી દીધા છે.

પ્રસ્તુત કૃતિ મોહ રાજવીના તે શસ્ત્ર પર વિજય પામવા માટેનું અમોઘ શસ્ત્ર છે જે-જે બાહ્ય અંગો પર જીવ મોહ પામે છે તે-તે અંગનું અભ્યંતર-વાસ્તવિક સ્વરૂપ જ જીવના વૈરાગ્યનું પ્રબલ કારણ છે. કવિએ કુલકના પ્રત્યેક પદ્યમાં સ્ત્રીના જે-તે અંગોપાંગની વર્ણની સાથે તે-તે અંગમાં રહેલી અશુચિની વૈરાગ્યપ્રેરક વાતો પળ સરલ શબ્દોમાં રજૂ કરી છે. કૃતિકાર કોણ છે? કઈ સંવતમાં થયા છે? તેનો કાવ્યમાં કશો જ ઉલ્લેખ નથી, પણ કૃતિના ભાવો ખરેખર અંતઃકરણમાં વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન કરે એવા છે. અહીં કૃતિ અંગે વિશેષ ન લખતા અમે વાચકોના બોધ માટે દરેક પદ્યની નીચે જ તેનો અનુવાદ રજૂ કર્યો છે.

સંપાદનાર્થે પ્રસ્તુત કૃતિની હસ્તપ્રત આપવા બદલ પાટળ હેમચંદ્રાચાર્ય જૈન જ્ઞાનભંડારના વ્યવસ્થાપકશ્રીનો ખૂબ ખૂબ આભાર.

સંવેગ કુલક

અબંધમિ અવિરઓ, પાણં અરહા ડ ભાવેડ ।

ધી ધી એસો મોહો, મોહિજ્જડ જેણ વિડસો વિ ॥૧॥

અબ્રહ્મમાં તત્પર થયેલો સામાન્ય આત્મા પ્રાયઃ મોહના પાશમાં આવી જાય છે. પરંતુ વિદ્વાન અને પંડિતજીવ પણ મોહની જાઝમાં લપેટાઈ જાય છે. એવા મોહને ધિક્કાર હો.

ચમ્મટ્ટિણહારુબદ્ધં, નારીણં કલેવરં અસુડપુનં ।

ધી ધી જીવસહાવો, રંજિજ્જઈ જત્થ મોહંધો ॥૨॥

નારીનું શરીર ચામડા, હાડકાં, સ્નાયુ વિગેરેથી બનેલું અને લોહી, માંસ, પરુ, મૂત્ર વિગેરે ગંદકીથી ભરેલું છે તે છતાં પણ મોહાંધ જીવ તેમાં જ આનંદ પામે છે, રચ્યો-પચ્યો રહે છે. ખરેખર ! જીવના આ સ્વભાવને ધિક્કાર હો.

ધી લોઅણાઈં જાઈં, ઇંદિવરદલસમાઈં કખ્પેઈં(ઈ) ।

મોહંધો એસ જીઓ, મંસસ્સ ગોલયા તે ડ ॥૩॥

જે આંખોને મોહાંધ એવો જીવ કમલપુષ્પની પાંખડી સમાન માને છે તે આંખોં વાસ્તવિક પળે તો માંસના બે ગોળા જ છે. આંખોને કમલપુષ્પની પાંખડી સમાન માનનાર તે મોહાંધ જીવને ધિક્કાર હો.

મન્નિજ્જઈ સો અહરો, સવ્વામયરસસમૂહનિમ્મવિઓ ।

દીહાગારેણ ઠિઅં, મુણહ તયં ચમ્મરખં પિ ॥૪॥

આ હોઠને સર્વ અમૃતના સમુહથી જ જાણે બનાવ્યા હોય એવું તું માને છે સ્વર્ગી રીતે તો તે લાંબો પથરાયેલો ચામડાનો ટૂકડો જ છે એવું હે જીવ ! તું જાણ.

જે કુંદકલિયવરયંતિ-સત્થહા મન્નિયા ઇમે દસણા ।

તે હડ્ડખંડમાલં, પચ્ચક્ખં મુણસુ રે જીવ ॥૫॥

હે જીવ ! જે આ દાંતના સમૂહને તું સફેદ ચમેલીના ફૂલોની શ્રેણિની કાંતિ જેવા ઉજ્જ્વલ માને છે તે પ્રત્યક્ષપણે તો હાડકાના ટૂકડાઓની માળા જ છે, એવું તું જાણ.

જં પિ મુહં અઙ્ગમ્મં, વિસટ્ટકંદોટ્ટસત્થહં કલિઅં ।

તં પિ ગલંતય-લાલા-કરાલિયં કિં ન ચિંતેસિ ? ॥૬॥

જે સુંદર એવા આ મુખને તે સ્ત્રીલેલા નીલકમલ જેવું માન્યું તે મુખ પળે તેમાંથી ટપકતી એવી લાલથી વિકૃત જ છે, એવું તું કેમ વિચારતો નથી ?

નિમ્મલકંચણકલસુવ્વ, ભાવિઆ જે પઓઅરા રૂઙ્ગા ।

અવિવેઙ્ગા જણેજ(ણ), તં ભાવસું મંસગુરુપિંડા ॥૭॥

અવિવેકી મનુષ્યો સ્તનને નિર્મલ સોનાના કલશ જેવા મનોહર માને છે તે ‘આ માંસના જ બે મોટા પિંડ છે’ એવો તું વિચાર કર.

જં ડઅરં અઙ્ગસરુ(રૂ)ઙ્ગરં, વિભાવિઅં મોહમોહિણઅમણેહિં ।

તં અસુઙ્ગનિવહસંપૂરિઅં, [જી]વ ! કિર કોઠયં મુણહ ॥૮॥

મોહથી ગ્રસ્ત થયેલા મનવાળા જીવો સ્ત્રીના પેટને ‘અતિ મનોહર છે’ એવું વિચારે છે, પળે હે જીવ ! સ્વરેસ્વર તો તે પળે ગંદકીના સમુહથી ભરાયેલી [ચામડાની] કોઠી જ છે, એવું તું સમજ.

શ્રુતસાગર

14

સિતમ્બર-૨૦૧૭

જાવિ કડી સુવિશાલા, મોહિજ્જઇ એસ કિર જીવો ।

સા હડ્ડ-ચમ્મમંસેહિ, નિમ્મિગા કિં ન ભાવેસિ ? ॥૧૧॥

જે આ વિશાલ કેડ(કમર)ને જોઈ જીવો મોહ પામે છે તે કેડ પળ વાસ્તવિક પળે તો હાડકા, ચામડા અને માંસમાંથી જ બનેલી છે. એવો વિચાર તું કેમ કરતો નથી?

જં પિ વર(રં)ગં નીસેસં(સં)-વિસયરસસુહસમુહિ(મુહ)અં ભણિઅં ।

તં બીભચ્છં અસુહ-પવાહનિજ્ઞરણમિહ મુણસુ ॥૧૦॥

સ્ત્રીની જે યોનીને તું સર્વપ્રકારે વિષયસુખને યોગ્ય કહે છે વસ્તુતઃ તે પળ અદર્શનીય ઘૃણોત્પાદક અને શરીરની અંદર રહેલી અશુચિનું ગલન(નીકળવાનું) સ્થાન છે, એવું તું જાણ.

જાઓ ચિઅ જંઘાઓ, કયલીથંભોપમાઓ કલિઆઓ ।

ચિંતિજ્જં(જ્જઇ) વિવેહ્ણા, હિમાઓ તાઓ વિ અસુહાઓ ॥૧૧॥

સ્ત્રીની જે જંઘાને તું કેલ્લવૃક્ષના સ્તંભ જેવી માને છે તેને જ વિવેકી મનુષ્યો અશુભ [રૂપે] માને છે.

જં કળયકુંભસરિસા, પાયા વરકામિણીણ પરિકલિતા ।

તં(?) અટ્ઠિપંજરમયા, જીવ ! તુમં ધરસુ ચિત્તમિ ॥૧૨॥

હે જીવ ! જે આ શ્રેષ્ઠ એવી સ્ત્રીઓના પગને અવિવેકી મનુષ્યો સુવર્ણના કલ્લશ જેવા માને છે તે પળ [ખરેખર] હાડકાનું પાંજરું જ છે, એવું તું હૃદયમાં વિચાર.

હિહ જં જં ચિઅકિંચિઅ, કામિણિદેહંમિ બાલસુહજણયં ।

તં તં પંડિઅ લોઓ, ભાવહિ સંવેગરસઠાણં ॥૧૩॥

આ પ્રમાણે ખરેખર સ્ત્રીઓના શરીરને વિષે બાલજીવોને કિંચિત્ સુખ આપનારા જે-જે અવયવો છે તે-તે સર્વને પંડિત જનો વૈરાગ્યની ઉત્પત્તિનું સ્થાન માને છે.

એવં તત્તસરૂપં, હિત્થીવરકલેવરાણ ભાવેઝં ।

તત્તિરેસુ ચ પુણો, બહુમાણં ભાવે હિયે ॥૧૪॥

આ પ્રમાણે સ્ત્રીના બાહ્ય(શ્રેષ્ઠ) કલેવરનો અર્થાત્ અભ્યંતર દેહ સ્વરૂપનો વિચાર કરીને હે જીવ ! તું તે સ્ત્રીઓથી વિરક્ત થયેલા જીવો પ્રત્યે હૃદયમાં બહુમાન ભાવ કેલ્લવ.

आचार्य श्रीजिनलब्धिसूरि विरचित सामायिक बत्तीस दूषणकथन सज्झाय

मुनि मेहुलप्रभसागर

कृति परिचय

श्रावक धर्म के बारह व्रतों में पांच अणुव्रत होते हैं। अणुव्रत यानि छोटी प्रतिज्ञा। जिनके पालन से जीव मर्यादा में आता हैं। तीन गुणव्रत होते हैं। गुणव्रत यानि जो अणुव्रतों के पालन में सहायक-उपकारक हो। चार शिक्षाव्रत होते हैं। शिक्षाव्रत यानि जिनके द्वारा धर्म की शिक्षा-अभ्यास किया जाय।

चार शिक्षाव्रतों में पहला सामायिक व्रत है। आवश्यक सूत्र की गाथा ८५४ की मलयगिरि वृत्ति में सामायिक शब्द की व्युत्पत्ति इस प्रकार कही गई है-

समो रागद्वेषयोरपान्तरालवर्ती मध्यस्थः, इण् गतौ, अयनं अयो गमनमित्यर्थः,
समस्य अयः समायः -समीभूतस्य सतो मोक्षाध्वनिप्रवृत्तिः, समाय एव सामायिकम्।

राग-द्वेष में मध्यस्थ रहना 'सम' है। सम यानि माध्यस्थ-भावयुक्त साधक की मोक्षाभिमुखी प्रवृत्ति सामायिक है। कहा भी गया है

‘सामाड्यं नाम सावज्ज-जोग-परिवज्जणं, निरवज्ज-जोग-पडिसेवणं च।’

अर्थात् सावद्य योगों का त्याग करना और निरवद्य योगों में प्रवृत्ति करना उसका नाम 'सामायिक'।

वैसे तो श्रावक के सभी बारह व्रत अपने आप में उत्कृष्ट हैं, पर सामायिक व्रत का महत्त्व सबसे अधिक है। जब तक हृदय में समभाव न हो, राग-द्वेष की परिणति कम न हो तब तक कितना ही उग्र तप कर लिया जाय, उससे आत्म-शुद्धि नहीं हो सकती। अहिंसा आदि ग्यारह व्रत इसी समभाव से जीवित रहते हैं। श्रावक प्रतिदिन दो घड़ी यानि ४८ मिनट तक हिंसा, असत्य आदि पापकारी प्रवृत्तियों का त्याग कर समभाव का अभ्यास करता है।

आवश्यक निर्युक्ति में सामायिक की विशद् विवेचना करते हुए बताया है कि सामायिक को विधि सहित ग्रहण करने पर श्रावक भी श्रमण के समान हो जाता है। अतः आध्यात्मिक उच्च दशा प्राप्त करने हेतु सामायिक को अधिक से अधिक करना चाहिए-

श्रुतसागर

16

सितम्बर-२०१७

सामाङ्गमि उ कए, समणो इव सावओ हवइ जम्हा ।

एएण कारणेणं बहुसो सामाङ्गं कुज्जा ॥८०२॥

श्रुतधरों ने सामायिक व्रत में मन-वचन-काया को संयमित रखने का उपदेश दिया है। फिर भी प्रमाद या असावधानीवश दूषण लग जाते हैं। स्थूल रूप में ये मन के दस, वचन के दस और काया के बारह दूषण कहे गये हैं। उन दोषों को जानकर साधक यथावसर दोष-सेवन से बच सकता है। अद्यावधि प्रायः अप्रकाशित प्रस्तुत रचना उन्हीं बत्तीस दोषों के विषय में है। इसे प्रतिक्रमण में सज्झाय के स्थान पर गाया जा सकता है।

रत्नसंचय प्रकरण में बत्तीस दोषों का परिगणन इस प्रकार किया है।

पल्हत्थी अथिरासण दिसिपरिवत्ति य कज्ज वट्ठभे ।

अङ्गवगगणागण आलस करकड मले कंडू ॥१९३॥

विस्सामण तह उंघण इय बारस दोसवज्जियं जस्स ।

कायसामाङ्ग सुद्धं एगविहं तस्स सामङ्गं ॥१९४॥

कुव्वयण सहस्सकारो लोडण अहण्डवयण संखेवो ।

कलहो विग्गह हासो तुरियं च गमणागमणाइ ॥१९५॥

अविवेओ जसकिन्ती लाभत्थी गव्व भय नियाणत्थी ।

संसय रोस अविणीओ भत्तिचुओ दस य माणसिया ॥१९७॥

बत्तीसदोसरहियं तणुवयमणसुद्धिसंभवं तिविहं ।

जस्स हवइ सामाङ्गं तस्स भवे सिवसुहा लच्छी ॥१९८॥

कर्ता परिचय

‘खरतरगच्छ का बृहत् इतिहास’ के अनुसार आचार्य श्री जिनवर्धनसूरिजी महाराज की पिप्पलक शाखा निकली। उस शाखा से विक्रम संवत् १५६६ में आचार्य श्री जिनदेवसूरि से आद्यपक्षीय शाखा निर्गत हुई। श्री जिनदेवसूरिजी के पट्ट पर जिनसिंहसूरि - जिनचंद्रसूरि - जिनहर्षसूरि - जिनलब्धिसूरि हुए।

आचार्य जिनलब्धिसूरिजी महाराज का जन्म रायपुर नगर में दोसी गोत्रीय देदो साह की धर्मपत्नी दाडिमदे की रत्नकुक्षि से हुआ।

विक्रम संवत् १७११ वैशाख वदि ११ के दिन धाडिवाल साह कर्मचंद कृत नन्दि महोत्सव में श्री जिनहर्षसूरिजी ने आपको अपने पाट पर स्थापित किया। आपका

SHRUTSAGAR

17

September-2017

स्वर्गवास जोधपुर में विक्रम संवत् १७५४ के ज्येष्ठ वदि ११ के दिन हुआ। आपके पट्ट पर श्री जिनमाणिक्यसूरिजी महाराज बिराजे।

आपके द्वारा रचित कृतियों में नवकार माहात्म्य चौपई, मौन एकादशी स्तवन, दशवैकालिक सूत्र सज्झाय एवं दादा गुरुदेव के स्तवनादि प्रमुख हैं। संभवतः सभी कृतियाँ अद्यावधि अप्रकाशित हैं।

प्रति परिचय

प्रस्तुत सामायिक बत्तीस दुषण सज्झाय की हस्तलिखित प्रति की प्रतिलिपि आचार्य श्री कैलाससागरसूरि ज्ञानमंदिर कोबा से प्राप्त हुई है। उपरोक्त ज्ञानमंदिर में प्रस्तुत कृति प्रति संख्या ५९०३६ पर संग्रहित है। प्रति में १२ पंक्तियाँ प्रति पृष्ठ पर और २४ अक्षर प्रति पंक्ति में स्पष्ट वाच्य है। अक्षर मिलान हेतु राजस्थान प्राच्य विद्या प्रतिष्ठान के प्रति संख्या ३१२२५ का भी उपयोग किया गया है। संपादन हेतु प्रति की उपलब्धता के लिए संचालकों का हार्दिक आभार। प्रस्तुत कृति खरतरगच्छ साहित्य कोश में क्रमांक ४३६३ पर अंकित है।

आचार्य श्रीजिनलब्धिसूरि विरचित सामायिक बत्तीस दूषणकथन सज्झाय ॥ दोहा ॥

भवियण उपगारह भणी, श्री जिणवर वर्धमान।
पोण पुहर लगि उपदिसे, अब्हुत वाणि वखाण ॥१॥

सामायक व्रत आदरो, कर मन वच दृढ काय।
टालो दोष बत्तीस ए, जे सिद्धांत कहाय ॥२॥

॥ ढाल १ ॥ राजा राज करे जय नामे एहनी ॥

सामायक व्रत सूधो धारो, वारो सगला दोषजी।
सुर नर गति सुख भोगवि अनुक्रम, पालो अविचल मोखजी ॥३॥

कोडि वरस अगन्यानी तप तपि, तोडे पाप नो नासजी।
तितरेहीज एके सामायक, लाभ हुवै सुविलासजी ॥४॥

कनककोडि इक दान ज दीजे, कीजै सोवन जिनगेहजी।
अथवा इक सामायक लीजै, फल सम होय निसंदेहजी ॥५॥

શ્રુતસાગર

18

સિતમ્બર-૨૦૧૭

સુધ શ્રાવક બારહ વ્રતધારી, સમકિત સુધ સુભમનજી ।	
પિણ વિણ સમતા સ્વાદ ન પાવે, લુણ પક્ષે જિમ અન્નજી	॥૬॥
ગૃહકારિજ તજિ લે સામાયક, તાસ જનમ સુપ્રમાણજી ।	
સાધુ સરીસો તે કહિ શ્રાવક, એ શ્રીજિનવર વાણિજી	॥૭॥
ચંદ કિરણ સમ ઉજ્જલ જસ તસ, ચંદ્રજસા રાજાનજી ।	
સામાયક વ્રત રે અનુભાવે, તુરત થયો નિરવાણજી	॥૮॥
બારહ કાય તણા તિહાં દૂષણ, ટાલેવા સુજગીસજી ।	
મનના દસ તિમ વયણ તણા દસ, એ દૂષણ બત્તીસજી	॥૯॥
સુભથાનક પડિલેહી સુભપરિ, આગલિ થાપના માંડિજી ।	
વિધિપૂર્વક સામાયક લીજૈ, પંચ પ્રમાદસું છાંડિજી	॥૧૦॥
ગણભેદે વિધિ ભેદ અનંતો, તેહની વિધિ ન કહાયજી ।	
પિણ નિજગચ્છ પરંપરા જાણી, કરવી સહી ચિતલાયજી	॥૧૧॥
પાલગઠી પૂરી નવિ બેસે, પહિલો દૂષણ એહજી ।	
થિર આસણ થાપે નવિ બીજે, અથિરાસણ નવિ તેહજી	॥૧૨॥
ચંચલ દૃષ્ટિ ચિહું દિસ રાખે, ચકિત થયો જિમ ચોરજી ।	
કારિજ સાવજ વલિ આરંભે, એ છે દોષ અઘોરજી	॥૧૩॥
અડકણ લેઇને નવિ બૈસે, વ્રતધારી સુવિવેકજી ।	
નવલવધૂ પરિ અંગ ન ગોપે, છટ્ટો દૂષણ છેકજી	॥૧૪॥
આલસ અંગ મોડે સાતમે, આઠમે કડકા ત્યાગજી ।	
મૈલ ઉતારણ નિયમ સુ નવમે, દસમે ખાજ વિભાગજી	॥૧૫॥
સુખ હેતે ન કરે વીસામણ, બારમે નિદ્રા નાસજી ।	
દૂષણ એહ કાયારા વરજે, સુધ શ્રાવક સુવિલાસજી	॥૧૬॥

॥ ઢાલ ૨ ॥ તિમરી પાસૈ વડલું ગામ એહની ॥

હિવ દૂષણ દસ વયણસું ટાલે, સૂધો સામાયક વ્રત પાલે ।	
કુવચન નવિ ભાખે મુખ કરીને, પહિલો દૂષણ નિજ મન ધરિને	॥૧૭॥
અકસ્માત અણચિંતી વાત, કેલવી આલ દીયૈ કરિ ઘાત ।	
બીજો દૂષણ એહ સંભારી, દૂષણ નવિ દાખે વ્રતધારી	॥૧૮॥

कूड कलंक तणे परभावे, आतमा दुरगति मांहि गमावे ।	
देखो विगूति रोहिणी नारी, कूडा आल तणि अधिकारी	॥१९॥
भाखे नवि मरषावय वाणी, दूषण तीजो मन मांहि जाणी ।	
चौथे नवि वरतै निजछंदे, सूत संक्षेप कहे मति मंदे	॥२०॥
कलह करे जिण तिण संघाते, छट्टो दूषण होय इण नाते ।	
विकथा च्यार करै ऊमाई, सातमे दूषण दीधी साई	॥२१॥
हासो रामत केल कतूहल, वरजे आठमे थानिक अतिभल ।	
पद संपद नवि राखे नवमें, गमणागमण ए दूषण दसमे	॥२२॥
ए दश दूषण वयण ना टाले, सूधो मन मांहि अरथ संभाले ।	
मनना दूषण दस छे तिम वलि, पालेवा व्रतधर तिम वलि वलि	॥२३॥

॥ ढाल ३ ॥ इंद्र प्रसंसा सांभलीजी एहनी ॥

ग्यांन अने किरिया भलीजी, ए बे साधन मोख ।	
पिण जो न मिले एकठाजी, ते मोटो होये दोष ॥	
विचारी सामायिक ग्रहि सार, भवसायर वूडंतडांजी, ए प्रवहण उणहार,	
विचारी सामायिक ग्रहि सार ॥२४॥	
ग्यांन विगार किरिया किसीजी, किरिया विण स्यो ग्यांन ।	
अंध अने पंगुल तणोजी, इहां दृष्टांत प्रमाण	विचारी सामायिक... ॥२५॥
किरिया विण तिरवो नहीजी, उत्तराध्ययन री साख ।	
इण नाणी किरिया करेजी, तो हुवै मोल ज लाख	विचारी सामायिक...॥२६॥
नाण अधिक न लहे क्रियाजी, न आणे मन सुविवेक ।	
तो उपजे दूषण सहीजी, पहिलो मन रो एक	विचारी सामायिक...॥२७॥
जसकीरति चाहें करेजी, सकल वरत उच्चार ।	
तो हुई दूषण दूसरोजी, तीजे करे अहंकार	विचारी सामायिक...॥२८॥
तप करि वंछे लाभनेजी, चौथो दूषण एह ।	
ते तितरो फल तेहनोजी, नहीं परलोक प्रमाण	विचारी सामायिक...॥२९॥
पूत कलत्र पररिद्धिनोजी, नीयाणो परलोक ।	
करे न वंछे धरमने जी, सामायिक तसु फोक	विचारी सामायिक...॥३०॥

श्रुतसागर

20

सितम्बर-२०१७

अविनय भय आसातनाजी, संसय ने वलि रोस ।

टालेवा सामायकेजी, ए मन रा दस दोष

विचारी सामायिक...॥३१॥

॥ ढाल ४ ॥ तप ऊजमणो रे मुनिवर दाखवे एहनी ॥

इण परि दोष बत्तीसे भाखीया, श्रीजिनवर वर्धमान ।

सामायक व्रत नर जे आदरै, तास जनम सुप्रमाण

॥३२॥

बारह व्रत सारीखा जिन कह्या, समता होड न होय ।

सूधी विध पालंता प्राणीयां, आतम तारक होय

॥३३॥

निरुपम पद पद संपद पामीये, समता भाव प्रसाद ।

इम जाणी ए व्रत भल संग्रहो, टाली सकल विखवाद

॥३४॥

॥ कलश ॥

इम वीर जिणवर जगत हितकर जगतपति जगदीस ए ।

उपगार कारण दोष समता उपदिसे बत्तीस ए ॥

सुभ भाव भावे व्रत सामायक आणि मन भल आसता ।

इम कहे श्री जिनलबधिसूरिज ते लहे सुख सासता

॥३५॥

॥ इति सामायक बत्तीस दूषण कथन सज्झाय ॥**क्या आप अपने ज्ञानभंडार को समृद्ध करना चाहते हैं ?****पुस्तकें भेंट में दी जाती हैं**

आचार्य श्री कैलाससागरसूरि ज्ञानमंदिर, कोबा में आगम, प्रकीर्णक, औपदेशिक, आध्यात्मिक, प्रवचन, कथा, स्तवन-स्तुति संग्रह आदि विविध प्रकार के साहित्य तथा प्राकृत, संस्कृत, मारुगुर्जर, गुजराती, राजस्थानी, पुरानी हिन्दी, अंग्रेज़ी आदि भाषाओं की भेंट में आई बहुमूल्य पुस्तकों की अधिक नकलों का अतिविशाल संग्रह है, जो हम किसी भी ज्ञानभंडार को भेंट में देते हैं।

यदि आप अपने ज्ञानभंडार को समृद्ध करना चाहते हैं तो यथाशीघ्र संपर्क करें। पहले आने वाले आवेदन को प्राथमिकता दी जाएगी।

પુસ્તક સમીક્ષા

શ્રીમતિ જાગૃતિ પ્રજાપતિ

પુસ્તક નામ	: વ્યુત્પત્તિદીપિકાભિધાન-ઢુણ્ડિક્યા સમર્થિત સિદ્ધહેમપ્રાકૃત વ્યાકરણમ્
સંપાદક	: ઉપાધ્યાય શ્રી વિમલકીર્તિવિજય મ.સા.
પ્રકાશક	: કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રીહેમચન્દ્રાચાર્ય નવમ જન્મશતાબ્દી સ્મૃતિ સંસ્કાર શિક્ષણનિધિ-અમદાવાદ
પ્રકાશન વર્ષ	: વિ.સં.- ૨૦૭૩(ઇ.સ.- ૨૦૧૭)
ભાગ	: ૨
મૂલ્ય	: ૬૦૦/-
વિષય	: સિદ્ધહેમશબ્દાનુશાસનનાં અષ્ટમ અધ્યાય પર શ્રી ઉદયસૌભાગ્ય ગણિ વિરચિત ઢુંડિકા વૃત્તિનું સમીક્ષાત્મક સંપાદન.

કલિકાલસર્વજ્ઞ આચાર્ય શ્રી હેમચંદ્રસૂરિ રચિત સિદ્ધહેમશબ્દાનુશાસન નામથી વિદ્વજ્જગતમાં વઢી કોણ અજાણ છે? ૮ અધ્યાય, ૩૨ પાદ અને ૪૬૮૫ સૂત્રોમાં ગુંથાયેલી આ રચના માત્ર સંસ્કૃત જ નહિં પરંતુ પ્રાકૃત ભાષાનાં વ્યાકરણ ગ્રંથોમાં પળ મોઁરાનું સ્થાન ધરાવે છે. સંસ્કૃતવ્યાકરણ માટે પ્રારંભિક ૭ અધ્યાયમાં કુલ ૩૫૬૬ સૂત્રો છે, જ્યારે પ્રાકૃતવ્યાકરણ માટેનાં આઠમાં અધ્યાયમાં કુલ ૧૧૧૧ સૂત્રો છે.

સિદ્ધહેમશબ્દાનુશાસન પર અનેકવિધ નાની-મોટી રચનાઓ ઘણાં વિદ્વાનો દ્વારા રચયેલી છે, જેમાં સ્વોપજ્ઞ લઘુ, મધ્યમ, બૃહદ્વૃત્તિ જેવી અન્યાન્ય રચનાઓ સમાવિષ્ટ છે. તેમાંની ંક છે ઢુંડિકા વૃત્તિ.

સંસ્કૃતવ્યાકરણનાં સાત અધ્યાયો પરની અજ્ઞાતકર્તૃક ઢુંડિકા વૃત્તિ પળ ઉપાધ્યાય શ્રીવિમલકીર્તિવિજયજી સંપાદિત તથા કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રીહેમચન્દ્રાચાર્ય નવમ જન્મશતાબ્દી સ્મૃતિ સંસ્કાર શિક્ષણનિધિ દ્વારા વિ.સં.- ૨૦૬૫-૭૦ દરમિયાન ૭ ભાગોમાં પ્રકાશિત થઈ છે અને આઠમાં અધ્યાયની ઢુંડિકા આશરે ૧૫મી સદીમાં થઈ ગયેલ આચાર્ય શ્રી સૌભાગ્યસાગરસૂરિજીનાં શિષ્ય ગણિ શ્રી ઉદયસૌભાગ્યજીએ રચી છે.

પ્રસ્તુત ગ્રંથ પ્રાકૃત ભાષાનાં વિદ્વાનો માટે ઁબ મહત્ત્વપૂર્ણ છે. આચાર્ય શ્રીવિજયશીલચંદ્રસૂરિજી મ.સા.નાં શિષ્યરત્ન ઉપાધ્યાય શ્રી વિમલકીર્તિવિજયજીએ

શ્રુતસાગર

22

સિતમ્બર-૨૦૧૭

આચાર્ય વિજયનેમિસૂરીશ્વરજી જ્ઞાનશાળા, ચંભાતની પ્રતને આદર્શપ્રત તરીકે રાખી કુલ ૧૨થી પળ વધુ હસ્તપ્રતોનાં આધારે સંશોધન-સંપાદન કર્યું છે તેમાં જેસલમેર, પાટળ, કોબા વિગેરે પ્રસિદ્ધ જ્ઞાનભંડારોમાં સંગ્રહીત પ્રતોનો પળ આ સંપાદન કાર્યમાં ઉપયોગ કર્યો છે.

આ વૃત્તિમાં સૂત્રગત તમામ બાબતો પર વિશદ પ્રકાશ પાથરવામાં આવ્યો છે. તેમાં નિયમોની સ્પષ્ટતા માટે ઢગલાબંધ ઉદાહરણ-પ્રત્યુદાહરણ સુચારુ પદ્ધતિથી કરેલ છે. જેનાથી પ્રાકૃત વ્યાકરણનું અધ્યયન કરનાર-કરાવનારને સુગમતા રહે, ગ્રંથ પ્રત્યે રુચિ વધે તેવા આશયથી કૃતિનું સંપાદન કર્યું છે.

પ્રથમ ભાગમાં ઉપાધ્યાય શ્રી વિમલકીર્તિવિજયજીએ ગ્રંથની સંપાદન પદ્ધતિ વિષયક પરિચય આપેલ છે, ઉપરાંત પ્રસ્તાવના અંતર્ગત “પ્રાકૃતવ્યાકરણ ક્ષેત્રે એક સુ-સંસ્કૃત કાર્ય”માં પ્રાકૃતવ્યાકરણનો સામાન્ય પરિચય આપ્યો છે. ત્યારબાદ ગ્રંથમાં ઉપયુક્ત સાંકેતિક શબ્દો અને પ્રારંભિક ૩ પાદનો સમાવેશ કર્યો છે.

બીજા ભાગમાં અંતિમ ૪થો પાદ અને અંતમાં વિવિધ પ્રકારના ૯ પરિશિષ્ટો આપેલ છે. પરિશિષ્ટ-૧માં સંપાદનોપયુક્ત ગ્રંથોની સૂચિ, પરિશિષ્ટ-૨ અંતર્ગત પાદાનુસાર મૂલસૂત્રોની સૂચિ, પરિશિષ્ટ-૩માં મૂલસૂત્રોની અકારાદિક્રમ પ્રમાણે સૂચિ, પરિશિષ્ટ-૪માં સંક્ષિપ્ત વિષયાનુક્રમ, સૂત્રસંખ્યા અને સાથે ચતુર્થપાદમાં સમાવિષ્ટ મહારાષ્ટ્રીય, શૌરસેની, માગધી, પૈશાચી, ચૂલિકાપૈશાચી અને અપ્રભંશ સંબંધી સૂત્રની સૂચિ, પરિશિષ્ટ-૫માં ૪૬ આર્ષપ્રયોગ, પરિશિષ્ટ-૬માં પ્રાકૃતવ્યાકરણાન્તર્ગત પ્રયોજાયેલાં ઉદાહરણોની અકારાદિક્રમ પ્રમાણે સૂચિ, પરિશિષ્ટ-૭માં પ્રાકૃતવ્યાકરણમાં સમાવિષ્ટ શ્લોકો તથા વાક્યોની સૂચિ, પરિશિષ્ટ-૮ અંતર્ગત ‘દેશીશબ્દકોશ’, ‘દેશીશબ્દસંગ્રહ’, ‘પાઈઅસહમહણ્ણવો’, ‘અપ્રભંશવ્યાકરણમ્’ વગેરે ગ્રંથોના આધારે દેશી શબ્દોની અકારાદિ ક્રમાનુસાર સૂચિ તથા પરિશિષ્ટ-૯ ‘ચતુર્થપાદાન્તર્ગત ધાત્વાદેશા’ માં અકારાદિક્રમ પ્રમાણે દેશીધાતુઓના અર્થોનો ઉલ્લેખ ‘પાઈઅસહમહણ્ણવો’ના આધારે વિસ્તૃત સૂચિ આપી છે. આમ, ઉપાધ્યાયજીએ ૯ પરિશિષ્ટોમાં વિવિધ મહત્ત્વપૂર્ણ સૂચનાઓનો સંગ્રહ કર્યો છે.

સર્વતો દૃષ્ટિએ પ્રસ્તુત ગ્રંથ પ્રાકૃત ભાષાનાં અભ્યાસુઓ, સાધુ-સાધ્વીજી ભગવંતો, સંશોધકો તથા ભાષાકીય વિદ્વાનો માટે ખૂબ જ ઉપયોગી ગ્રંથ છે.

શ્રમણ ભગવાન મહાવીરસ્વામી પછીના એક હજાર વર્ષની

ગુરુ પરંપરા

મુનિશ્રી ન્યાયવિજયજી

૮. આર્ય મહાગિરિસૂરિ અને આર્ય સુહસ્તિસૂરિ

આર્ય મહાગિરિનો વધુ પરિચય નથી મળતો. તેઓ એલાપત્ય ગોત્રનાં હતાં. તેમણે ૩૦ વર્ષની વયે સ્થૂલિભદ્રજી પાસે દીક્ષા લીધી હતી. ૪૦ વર્ષ ગુરુસેવામાં અને ૩૦ વર્ષ યુગપ્રધાનપદે રહી બરાબર ૧૦૦ વર્ષની વયે વી.સં. ૨૪૫માં સ્વર્ગવાસી થયાં. તેઓ મુખ્ય પટ્ટધર અને ગચ્છનાયક હોવા છતાં પોતે જિનકલ્પની તુલના કરતાં હોવાથી ગચ્છની વ્યવસ્થા અને સંભાળ તેમનાં નાનાં ગુરુભાઈ આર્ય સુહસ્તિસૂરિ કરતાં હતાં. આ કારણે જ એક પાટે બે આચાર્યો થયાં. તેઓ પરમ ત્યાગી અને એકાન્તપ્રિય હોવાથી ગચ્છની સારસંભાળનું કામ આર્ય સુહસ્તિસૂરિને માથે હતું.

આર્ય મહાગિરિજીનાં સમયમાં નીચે પ્રમાણે ચોથા અને પાંચમા નિહ્વો થયાં :

વી.સં. ૨૨૦માં આર્ય મહાગિરિજીનાં શિષ્ય કૌડિન્યનાં શિષ્ય અશ્વમિત્રે ‘સામુચ્છેદિક’ મત (શૂન્યવાદ) સ્થાપ્યો એટલે તે ચોથો નિહ્વ ગણાયો. અને વી.સં. ૨૨૮માં તેમનાં શિષ્ય ધનગુપ્તનાં શિષ્ય ગંગદત્તે ‘દ્વિક્રિય’ મત સ્થાપ્યો એટલે તે પાંચમો નિહ્વ ગણાયો. આ બન્ને નિહ્વોનાં મતો લાંબો સમય ચાલ્યાં નહિં. તેમનાં મતનું અસ્તિત્વ લોપાઈ ગયું અને પછીનાં કેટલાક નિહ્વોનાં મત બીજામાં ભળી ગયાં.

આર્ય સુહસ્તિસૂરિનો પણ વિશેષ પરિચય નથી મળતો. ‘પરિશિષ્ટ પર્વ’માં લખ્યું છે કે આર્ય મહાગિરિજી તથા આર્ય સુહસ્તિજી બન્ને બાલ્યાવસ્થામાં સાધ્વીજી દ્વારા પાલિત-રક્ષિત થયાં હતાં. જુઓ:

તૌ હિ યક્ષાર્ચયા બાલ્યાદપિ માત્રેવ પાલિતૌ ।

ઇત્યાર્યોપપદૌ જાતૌ મહાગિરિસુહસ્તિનૌ ॥ પર્વ-૧૦, શ્લો.૩૭ ।

તેઓ માલવદેશની રાજધાની ઉજ્જયિનીમાં ચાતુર્માસ રહ્યાં હતાં ત્યારે તેમણે ભદ્રા શેઠાણીનાં પુત્ર અવંતિસુકુમારને પ્રતિબોધી દીક્ષા આપી હતી. અવંતિસુકુમારે દીક્ષા લીધી તે જ દિવસે સ્મશાનમાં અનશન કર્યું અને એ જ રાતે શીયાળળીએ તેમને પોતાનું ભક્ષ્ય બનાવ્યાં. પાછળથી તેમની માતાએ પણ વહુઓ સાથે દીક્ષા લીધી. અવંતિસુકુમાર મરણ પામી નલિનીગુલ્મ વિમાનમાં દેવ થયાં. કેટલાક વર્ષ પછી અવંતિસુકુમારનાં

શ્રુતસાગર

24

સિતમ્બર-૨૦૧૭

પુત્રે પોતાનાં પિતાનાં સ્વર્ગવાસસ્થાને અવન્તિપાર્શ્વનાથનું ભવ્ય મંદિર બંધાવ્યું.

સ્થાને સ્વવસુન્નિદિવંગતસ્ય વ્યધાદવન્તિસુકુમાલસૂનુઃ ।

નામ્ના મહાકાલ ઇતીહ પુણ્યપાનીયશાલામિવ સર્વશાલામ્ ॥

(હીરસૌભાગ્યકાવ્ય, સર્ગ-૪, શ્લો.૪૨)

આ ઉપરાંત આર્ય સુહસ્તિજીએ સમ્રાટ અશોકનાં પૌત્ર અને ભાવી ભારતસમ્રાટ સંપ્રતિને યુવરાજ અવસ્થામાં જ પ્રતિબોધી જૈનધર્મી બનાવ્યો હતો. ભારતસમ્રાટ બન્યા પછી પણ સંપ્રતિએ જૈનધર્મનું શ્રદ્ધાપૂર્વક પાલન કરી ભારતમાં અને ભારત બહાર જૈનધર્મનો પ્રચાર કર્યો હતો. સંપ્રતિનું ૧૦૦ વર્ષનું આયુષ્ય હતું અને જૈનધર્મ સ્વીકાર્યા પછી તેને રોજ એક જિનમંદિર બંધાવવાની પ્રતિજ્ઞા હતી. તેણે સવા લાખ જિનમંદિરો, છત્રીસ હજાર મંદિરોનો જીર્ણોદ્ધાર, સવાકરોડ જિનબિંબ, પંચાણુ હજાર ધાતુ પ્રતિમાઓ અને સાતસો દાનશાળાઓ કરાવી હતી. તેણે સૂરિજીનાં ઉપદેશથી અનેક તીર્થોનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો હતો અને કેટલાક સ્થળે નવાં મંદિરો બંધાવ્યાં હતાં. સંક્ષેપમાં તેણે નીચે પ્રમાણે સુકાર્યો કરાવ્યાનો ઉલ્લેખ મળે છે:

શકુનિવિહારનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો. મરુદેશમાં ધાંધળી નગરમાં પદ્મસ્વામીનું, પાવગઢમાં સંભવનાથનું, હમીરગઢમાં પાર્શ્વનાથનું, ઇલોરગિરિમાં નેમિનાથનું, પૂર્વ દિશામાં રોહીશનગરમાં સુપાર્શ્વનાથનું, પશ્ચિમમાં દેવપત્તનમાંનું, ઇડરગઢમાં શાંતિનાથનું મંદિર બંધાવ્યું. તેણે સિદ્ધાચલ, સીવંતગિરિ(સમેતશિખર ?), ગિરનાર, શંખેશ્વર, નંદીય (નાંદીયા, જ્યાં જીવિતસ્વામીની મુર્તિ છે.) બામણવાડા આદિ સ્થાનોની સંઘ સાથે યાત્રાઓ કરી હતી. ત્યાં રથયાત્રાઓ પણ કરી હતી. કમલમેર પર્વત ઉપર સંપ્રતિએ બંધાવેલું જિનમંદિર વિદ્યમાન છે, એમ “ટાંડ રાજસ્થાન”માં ઉલ્લેખ છે.

તે વચ્ચે જૈનોની સંખ્યા કરોડોની હતી. નિરાધાર, ગરીબ, અનાથ અને નિર્દોષ પ્રાણીને કોઈ ન મારે તે માટે સંપ્રતિએ ફરમાન કાઢ્યાં હતાં. વઢી તે વચ્ચેનાં સાધુ સમુદાયને એકત્રિત કરી જૈનધર્મનાં પ્રચાર માટે જુદાં-જુદાં પ્રદેશોમાં સાધુઓનાં વિહારની સગવડ કરી આપી હતી.

આર્ય સુહસ્તિજી વી.સં. ૨૧૧માં સ્વર્ગવાસી થયાં અને તે પછી બે જ વર્ષે વી.સં. ૨૧૩માં સંપ્રતિનો સ્વર્ગવાસ થયો. સુધર્માસ્વામીથી લઈને આર્યસુહસ્તિ સુધી નિર્ગન્થગચ્છ કહેવાયો.

૧. સુસ્થિતસૂરિ અને સુપ્રતિબદ્ધસૂરિ

આ બન્ને આચાર્યો એક જ ગુરુનાં શિષ્ય અને વ્યાપ્રાપત્ય ગોત્રનાં છે. બન્નેએ ઉદયગિરિ, ઝંડગિરિની ગુફામાં કરોડવાર સૂરિમંત્રનો જાપ કર્યો હતો તેથી નિર્ગન્યગચ્છનું બીજું નામ કોટિકગચ્છ પડ્યું. 'આ ગચ્છનો પરિચય હીરસૌભાગ્ય(સર્ગ-૪ શ્લો.૪૪)માં આ પ્રમાણે છે:

પ્રીતિ સૃજતિ પુરુષોત્તમાનાં દુધામ્બુરાશેરિવ પદ્મવાસા ।

હૃદાજિનં બિભ્રત આવિરાસીત્ તત્સૂરિયુગ્માદિહ કૌટિકાચ્યઃ ॥

આ સૂરિમહારાજે જ્યાં જાપ કર્યો હતો તે સ્થાને મહામેઘવાહન રાજા ખારવેલે^૨ એક સ્થાન બનાવી ત્યાં શિલાલેખ કોતરાવ્યો હતો.

સુસ્થિતસૂરિ વી.સં. ૩૭૨માં સ્વર્ગવાસી થયાં. આ સમયે આર્ય યજુર્વેદીય વિદ્યામાન હતાં.^૩

૧. આર્ય મહાગિરિજીના બીજા શિષ્યો બહુલ અને બલિસ્સહ થયા. તેમાં બલિસ્સહના શિષ્ય **ઉમાસ્વાતિ વાચક** થયા. તેમણે તત્ત્વાર્થાધિગમસૂત્ર, પ્રશમરતિ, શ્રાવકપ્રજ્ઞસિ આદિ પાંચસો પ્રકરણો રચ્યાં હતાં. તેમના શિષ્ય શ્યામાચાર્યજી થયા. તેમનું બીજું નામ કાલિકાચાર્ય હતું અને તેમણે ઇંદ્રને નિગોદનું સ્વરૂપ સમજાવ્યું હતું. તેમણે પન્નવળા સૂત્ર રચ્યું હતું. તેઓ વીરનિ. સં. ૩૭૬ માં સ્વર્ગે ગયા. તેમના શિષ્ય સાંડિલપ થયા, જેમણે **જીતમર્યાદા** રચ્યું હતું.
૨. મહામેઘવાહન રાજા ખારવેલ, મહારાજા મેઢાનો વંશજ હતો. નંદરાજ ઋષભદેવની જે સુવર્ણ પ્રતિમા લઈ ગયો હતો તેને તે પૃથ્વીમિત્રના સમયમાં તેને હરાવી કલિંગમાં પાછી લાવ્યો હતો અને તેની કુમારગિરિ પર્વત ઉપર આર્યસુસ્થિતસૂરિ પાસે પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી. તેના વખતમાં બાર દુકાળ પડવાથી આગમજ્ઞાન નષ્ટ થતું જોઈ દુકાળ ઉતર્યા પછી તે વખતના પ્રસિદ્ધ આચાર્યો-આર્ય સુસ્થિતસૂરિ, સુપ્રતિબદ્ધસૂરિ, બલિસ્સહ, બોધિલિંગ, દેવાચાર્ય, ધર્મસેનાચાર્ય, નક્ષાવાચાર્ય, ઉમાસ્વાતિ, શ્યામાચાર્ય વગેરે કુલ પાંચસો સાધુઓ; આર્યા પોઈણી વગેરે સાતસો સાધ્વીઓ, કલિંગરાજ, ભિક્ષુરાજ, સીવંદ, ચૂર્ણક, સેલક વગેરે શ્રાવકો; કલિંગ મહારાણી પૂર્ણમિત્રા આદિ સાતસો શ્રાવિકાઓ : એમ ચતુર્વિંશ સંઘે ભેગા મઠી પૂર્વધરોએ આગમજ્ઞાન સંગ્રહ્યું. આ રીતે આ રાજા દ્વાદશાંગીનો સંરક્ષક બન્યો. ખારવેલ વીરનિ. સં. ૩૩૦ માં સ્વર્ગે ગયા પછી તેનો પુત્ર વક્ત્રાય પળ જૈનધર્મી થયો. તે વીરનિ. સં. ૩૬૨ માં સ્વર્ગે ગયો. તેનો પુત્ર વિદુરાય પળ જૈનધર્મી હતો. ‘હિમવંત થેરાવલી’ના ઉલ્લેખ પ્રમાણે તે વીરનિ. સં. ૩૭૨ માં સ્વર્ગે ગયો. ખારવેલનો હાથીગુફાનો લેખ પ્રગટ થઈ ગયો છે.
૩. આર્ય યજુર્વેદીયના સમય માટે મતભેદ છે. ‘વીરવંશાવલી’ અને ‘તપાગચ્છ પટ્ટાવલી’માં તેમને આર્ય સુસ્થિતસૂરિજીના સમયમાં બતાવ્યા છે. ઉપાધ્યાય ધર્મસાગરજી તેઓ વીરનિ. સં. ૪૫૩ માં થયાનું લખે છે. ‘પ્રભાવક ચરિત્ર’માં વીરનિ. સં. ૪૮૪નો ઉલ્લેખ છે. તેઓ મહાપ્રાભાવિક આચાર્ય હતા. ‘પ્રભાવક ચરિત્ર’માં તેમને પાદલિસાચાર્યના વિદ્યાગુરુ તરીકે વર્ણવ્યા છે. ‘નિશીથચૂર્ણિ’માં તેમને વિદ્યાસિદ્ધ તરીકે વર્ણવ્યા છે. પાટલીપુત્રનો રાજા દાહડ જે જૈન સાધુઓને હેરાન કરતો હતો તેને તેમણે યોગ્ય શિક્ષા આપી જૈનધર્મી બનાવ્યો હતો. (વિશેષ માટે ‘પ્રભાવક ચરિત્ર’ જોવું)

શ્રુતસાગર

26

સિતમ્બર-૨૦૧૭

૧૦. ઇંદ્રદિન્નસૂરિ

આમનો વધુ પરિચય નથી મળતો. વી.સં.ની પાંચમી શતાબ્દીના આ મહાપ્રતાપી જૈનાચાર્ય થયા. એમના સમકાલીન બીજા કેટલાય પ્રસિદ્ધ આચાર્યો થયા છે: વી.સં.૪૫૩માં ગર્દભિલ્લનો નાશ કરાવનાર કાલિકાચાર્ય, ડ. ધર્મસાગરજીના મત પ્રમાણે આર્ય ખપુટાચાર્ય; વી.સં.૪૬૭માં આર્યમંગુ, વૃદ્ધવાદીસૂરિ, સિદ્ધસેન દિવાકર, પાદલિપ્તસૂરિ વગેરે. ઇંદ્રદિન્નસૂરિજીના નાના ગુરુભાઈ પ્રિયગ્રંથસૂરિ થયા. તેમણે અજમેર પાસેના હર્ષપુર નગરના બ્રાહ્મણોને પ્રતિબોધી યજ્ઞમાં થતો બકરાનો બલિ બંધ કરાવ્યો હતો અને જૈનશાસનની પ્રભાવના કરી હતી. તેઓ કાશ્યપ ગોત્રના હતા. વિશેષ માટે જુઓ ‘કલ્પસૂત્ર સુબોધિકા’. ‘વીર વંશાવલીમાં’ પણ સંક્ષિપ્ત પરિચય મળે છે.

કાલકાચાર્ય સંબંધી સુલાસો - આ નામના ચાર આચાર્યો થયા તે આ પ્રમાણે :

૧. ઇંદ્રપ્રતિબોધક, પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રના કર્તા અને જે શ્યામાચાર્યના નામથી પ્રસિદ્ધ છે તે કાલિકાચાર્ય વી.સં.૩૨૦ થી ૩૩૫ સુધીમાં થયા.
 ૨. અવિનીતશિષ્યત્યાગી, આજીવિકો પાસે નિમિત્ત શાસ્ત્રનું અધ્યયન કરનાર, ગર્દભિલ્લ રાજાનો નાશ કરાવનાર, ઇંદ્રના પ્રશ્નના ઉત્તરદાતા-ઇંદ્રને નિગોદનું સ્વરૂપ સમજાવનાર, પાંચમના બદલે ચોથની સંવત્સરી પ્રવર્તાવનાર કાલિકાચાર્ય, જેમનો ઉલ્લેખ ઉપર કરવામાં આવ્યો છે તે. તેઓ ખપુટાચાર્ય અને પાદલિપ્તસૂરિજીના સમકાલીન હતા. તેમણે પંજાબમાં ભાવડાગચ્છ સ્થાપ્યો હતો. તેઓ વી.સં.૪૫૩માં થયા.
 ૩. વિષ્ણુસૂરિજીના શિષ્ય કાલકાચાર્ય.
 ૪. દેવદ્વિગાણિ ક્ષમાશ્રમણના સમકાલીન, ભૂતદિન્નસૂરિજીના શિષ્ય, માથુરી વાચનામાં સહાયક, આનંદપુરમાં સભાસમક્ષ-ચુતર્વિધસંઘ સમક્ષ ચોથના દિવસે કલ્પસૂત્રનું વાચન શરૂ કરનાર આ કાલિકાચાર્ય વી.સં.૧૮૦માં, વાચના ભેદથી ૧૧૩માં થયા.
- (ઉત્તરાધ્યયન નિર્યુક્તિ; વિચારશ્રેણિ, રત્નસંચય પ્રકરણ, કાલસપ્તતિકા, પટ્ટાવલી સમુચ્ચય પૃ.૧૧૮ના આધારે.)

ઇંદ્રદિન્નસૂરિના સમકાલીન ઉપર લખેલ આચાર્યોનો ટૂંક પરિચય આ પ્રમાણે છે :

આર્યમંગુ-નંદીસૂત્રની ગુર્વાવલીના લખવા પ્રમાણે તેઓ આર્ય સમુદ્રના શિષ્ય હતા. તેઓ વી.સં.૪૬૭માં થયા. જિનપ્રભસૂરિ મથુરાકલ્પમાં તેમના માટે લખે છે કે-

SHRUTSAGAR

27

September-2017

“અહીં (મથુરામાં) શ્રુતસાગરના પારગામી આચાર્ય આર્યમંગુ ઋદ્ધિશાતાગારવમાં લુબ્ધ બની યક્ષપણું પામ્યા અને જીભ બહાર કાઢીને સાધુઓને અપ્રમાદી થવાનો ઉપદેશ આપ્યો.

(‘જૈન સત્ય પ્રકાશ’માંનો મારો ‘મથુરાકલ્પ’નો લેખ)

વૃદ્ધવાદીસૂરિ અને સિદ્ધસેન દિવાકર

આ બન્ને ગુરુ-શિષ્યનાં ચરિત્ર બહુ પ્રસિદ્ધ છે. વિશેષ પરિચય માટે ‘પ્રભાવક ચરિત્ર’માંનો વૃદ્ધવાદીસૂરિ પ્રબંધ, ચતુર્વિંશતિ પ્રબંધ, પ્રબંધચિંતામણિ વગેરે જોવાં. તેમનો ટૂંક પરિચય આ પ્રમાણે છે:

વૃદ્ધવાદીસૂરિ ગૃહસ્થદશામાં ગૌડદેશમાં કોશલ ગામના રહેવાસી મુકુન્દ નામક બ્રાહ્મણ હતા. તેમણે વૃદ્ધાવસ્થામાં સ્કન્દિલાચાર્ય પાસે દીક્ષા લીધી હતી. ગુરુના સ્વર્ગવાસ પછી તેઓ આચાર્ય બન્યા અને તેમણે ઉજ્જયિની તરફ વિહાર કર્યો. માર્ગમાં દેવશ્રીનો પુત્ર ‘સિદ્ધસેન’ પંડિત મળ્યો. વાદમાં તેને જીતી ‘કુમુદચંદ્ર’ નામનો પોતાનો શિષ્ય બનાવ્યો. જૈનશાસ્ત્રોના પૂરા અભ્યાસ પછી વૃદ્ધવાદીસૂરિએ કુમુદચંદને આચાર્ય પદ આપી પૂર્વનું સિદ્ધસેન નામ રાખ્યું. પાછળથી તેઓ સિદ્ધસેન દિવાકર તરીકે ય્થાત થયા.

સિદ્ધસેન દિવાકરે રાજા વિક્રમાદિત્યને પ્રતિબોધી જૈન બનાવ્યો હતો. તથા રાજા દેપાલને પણ પ્રતિબોધ્યો હતો. તેમણે કલ્યાણમંદિર સ્તવ, સન્મતિતર્ક નામનો મહાન દર્શનગ્રંથ, બલીશ બલીશીઓ, ન્યાયાવતાર આદિ ગ્રંથો રચ્યા હતા. તેમણે ઉજ્જયિનીમાં અવંતિ પાર્શ્વનાથને પ્રગટ કરી જૈનશાસનની પ્રભાવના કરી હતી.

પાદલિપ્તસૂરિ

આમના સમય માટે ભિન્ન-ભિન્ન મત છે. ઉપા. ધર્મસાગરજીએ તપગચ્છ પટ્ટાવલીમાં તેમને ઇન્દ્રદિગ્નસૂરિ સાથે મૂક્યા છે, વીરવંશાવલી અને તપાગચ્છ પટ્ટાવલીમાં વજ્રસ્વામી સાથે મૂક્યા છે. તેમનો જન્મ કોશલપુર (અયોધ્યા)માં વિજયબ્રહ્મારાજાના રાજ્યકાળમાં કુલ્લ શ્રેષ્ઠીને ત્યાં થયો હતો. તેમની માતાનું નામ પ્રતિમા અને તેમનું નામ નાગેન્દ્ર હતું. તેમણે આર્ય નાગહસ્તી પાસે ૭ વર્ષની વયે દીક્ષા લીધી હતી. ૧૦ વર્ષની વયે તેઓ આચાર્ય બન્યા, અને પાદલિપ્તસૂરિ તરીકે ઓળખાવા લાગ્યા. તેઓ મહાવિદ્યાસિદ્ધ હતા. આકાશગામિની વિદ્યાના બહે તેઓ. રોજ શત્રુંજય, ગિરનાર,

શ્રુતસાગર

28

સિતમ્બર-૨૦૧૭

સમેતશિખર, નદીયામાંના જીવિતસ્વામી તથા બામણવાડા, એ પાંચ તીર્થની યાત્રા કર્યા પછી જ આહાર કરતા. તેમણે પાટલીપુત્રના રાજા મુરુંડને પ્રતિબોધ્યો હતો, અને પ્રતિષ્ઠાન પુરના રાજા સાતવાહનને પોતાના પાંડિત્યથી આકર્ષ્યો હતો. પાટલીપુત્રમાં જૈન શ્રમણોને થતો ઉપદ્રવ તેમણે નિવાર્યો હતો. તેમણે નિર્વાણકલિકા, પ્રશ્નપ્રકાશ, કાલજ્ઞાન, તરંગલોલા મહાકાવ્ય, ચંપુ વગેરે ગ્રંથો રચ્યા હતા. તથા વીરપ્રભુની સ્તુતિરૂપ ‘ગાહાજુઅલેણ’ સ્તોત્ર બનાવ્યું છે કે જેમાં સુવર્ણસિદ્ધિનો આમ્નાય હોવાનું મનાય છે. તેમને નાગાર્જુન નામક વિદ્યાસિદ્ધ શિષ્ય હતો. તેણે ગુરુકૃપાથી આકાશગામિની વિદ્યા મેળવી હતી. કાંતિપુરથી પાર્શ્વપ્રભુની પ્રતિમા શેઢી નદીના તીરે લાવી તેની સમક્ષ રસનું સ્તંભન કરવાથી એ પ્રતિમા સ્તંભન પાર્શ્વનાથ તરીકે રખાત થઈ. નાગાર્જુને પોતાના ગુરુનું નામ અમર કરવા શત્રુંજયની તળાટીમાં પાદલિપ્તપુર (વર્તમાન પાલીતાણા) વસાવ્યું જે અદ્યાવધિ વિદ્યમાન છે. પાદલિપ્તસૂરિ શત્રુંજય ઉપર ૩૨ ઉપવાસનું અનશન કરી સ્વર્ગે ગયા.

૧૧. આર્ય દિન્નસૂરિ

આમનો વિશેષ પરિચય નથી મળતો. તેઓ ગૌતમગોત્રના હતા. કર્ણાટકમાં વિચરી તેમણે ઘણો ઉપકાર કર્યો હતો. તેઓ હમેશાં એક વસ્ત્ર જ આહાર લેતા. તેમને છયે વિગય (વિકૃતિ)નો સર્વથા ત્યાગ હતો. વીરવંશાવલીકારના લખવા પ્રમાણે તેમના સમયે ચંદેરીનગરીમાં સાધુના શવને અગ્નિદાહ દેવાની પ્રથા શરૂ થઈ. આ વાત પરંપરાના આધારે જણાવી છે. તેઓ વીરનિ. સં.ની પાંચમી સદીના ઉત્તરાર્ધમાં થયા.

૧૨ આર્ય સિંહગિરિસૂરિ

ઇંદ્રદિન્નસૂરિની પાટે આ આચાર્ય થયા. તેમનું ગોત્ર કોશીય હતું, તેમને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન થયું હતું. તેમને મુખ્ય ચાર શિષ્યો હતા: ૧ ધનગિરિજી, ૨ વજ્રસ્વામી, ૩ આર્યસમિત સૂરિ અને ૪ આર્ય અરિહદિન્ન. આ ચારે મહાવિદ્વાન અને પ્રાભાવિક હતા. આ આચાર્ય મહારાજનો વી.સં. ૫૪૭-૪૮માં સ્વર્ગવાસ થયો. તેમના સમયમાં વી.સં. ૫૪૪માં રોહગુપ્ત નામનો છઠ્ઠો નિહવ થયો. ધનગિરિજી વજ્રસ્વામીના સંસારી પિતા હતા એટલે તેમનો પરિચય વજ્રસ્વામીના પરિચયમાં આવશે.

(ક્રમશઃ)

समाचार सार

राष्ट्रपति महामहिम श्री राम नाथ कोविन्दजी के करकमलों से कैलास श्रुतसागर ग्रंथसूची, भाग-23 का विमोचन

आचार्य श्री कैलाससागरसूरि ज्ञानमन्दिर में संग्रहित प्राचीन व दुर्लभ पांडुलिपियों का विस्तृत सूचीपत्र तैयार किया जा रहा है। इसके अन्तर्गत अबतक १ से २२ भागों का प्रकाशन किया जा चुका है। वर्तमान में मात्र जैनकृतियों का सूचीकरण किया जा रहा है, भविष्य में वेद, पुराण, ज्योतिष, आयुर्वेदादि अन्य शास्त्रों के सूचीकरण की भी योजना है। इसी क्रम में दि. ०३-०९-२०१७ रविवार को प. पू. राष्ट्रसन्त आचार्य श्री पद्मसागरसूरीश्वरजी म. सा. के ८३वें जन्मोत्सव गुरु आशिष महापर्व के पावन अवसर पर श्री सीमन्धरस्वामी जिनमन्दिर, महेसाणा के प्रांगण में चतुर्विध श्रीसंघ की उपस्थिति में भारत के वर्तमान राष्ट्रपति महामहिम श्री राम नाथ कोविन्दजी के करकमलों से कैलास श्रुतसागर ग्रन्थसूची के २३वें भाग का विमोचन सम्पन्न हुआ। इस शुभ अवसर पर गुजरात के राज्यपाल महामहिम श्री ओ.पी. कोहली, मुख्यमन्त्री श्री विजयभाई रूपाणी तथा उपमुख्यमन्त्री श्री नितिनभाई पटेल ने भी अपना बहुमूल्य समय देकर इस प्रसंग की शोभा में अभिवृद्धि की। देश विदेश से पधारे हुए परमपूज्य राष्ट्रसन्त आचार्यश्री के हजारों गुरुभक्तों ने इस प्रसंग पर उनका आशीर्वाद ग्रहण किया व पूज्यश्री के वचनामृत का लाभ लिया।

ध्यातव्य है कि संस्था के द्वारा प्रकाशित होनेवाले सूचीपत्रों में राष्ट्रपतिश्री के करकमलों से विमोचन होनेवाला यह प्रथम सूचीपत्र है। यह आह्लादक क्षण हमारे लिए अत्यन्त गौरवपूर्ण व उत्साहवर्द्धक है। सर्वविदित है कि कैलास श्रुतसागर ग्रन्थसूची के प्रथम भाग का विमोचन वर्ष २००३ में गुजरात के तत्कालीन मुख्यमन्त्री व भारत के वर्तमान प्रधानमन्त्री श्री नरेन्द्रभाई मोदीजी के करकमलों से कोबातीर्थ में हर्षोल्लास के साथ सम्पन्न हुआ था। दोनों ही प्रसंग अपने आपमें महत्त्वपूर्ण व चिरस्मरणीय रहेंगे। यह ऐतिहासिक क्षण संस्था के लिए प्रेरणादायी व हर्षप्रद सिद्ध होगा।

“राष्ट्रसन्त” बने “राष्ट्रनिर्माता”

श्री सीमन्धरस्वामी जिनमन्दिर, महेसाणा के प्रांगण में चतुर्विध श्रीसंघ की उपस्थिति में दि. ०३-०९-२०१७ रविवार को प. पू. राष्ट्रसन्त आचार्य श्री पद्मसागरसूरीश्वरजी म. सा. का ८३वाँ जन्म महोत्सव गुरु आशिष महापर्व के रूप में हर्षोल्लासपूर्वक मनाया गया। इस पुनीत अवसर पर भारत के वर्तमान राष्ट्रपति महामहिम श्री राम नाथ कोविन्दजी, गुजरात के राज्यपाल श्री ओ.पी. कोहलीजी, मुख्यमन्त्री श्री विजयभाई रूपाणी तथा उपमुख्यमन्त्री

श्रुतसागर

30

सितम्बर-२०१७

श्री नितिनभाई पटेल, दीव दमण के प्रशासक श्री प्रफुल्लभाई पटेल व अहमदाबाद के एम.एल.ए श्री राकेशभाई शाह ने भी उपस्थित रहकर इस समारोह की शोभा बढ़ाई.

इस अवसर पर भारत के राष्ट्रपति महामहिम श्री राम नाथ कोविन्दजी के करकमलों से कैलास श्रुतसागर ग्रन्थसूची के २३वें भाग का विमोचन भी सम्पन्न हुआ. गुजरात के राज्यपाल महामहिम श्री ओ.पी. कोहली, मुख्यमन्त्री श्री विजयभाई रुपानी तथा उप मुख्यमन्त्री श्री नितिनभाई पटेल ने जनसमूह को सम्बोधित किया.

महामहिम राष्ट्रपति महोदय ने उपस्थित जनसमुदाय को सम्बोधित करते हुए कहा कि “आचार्यश्री के साथ मेरा पुराना सम्बन्ध व घनिष्ठ परिचय रहा है. इनके द्वारा किए जा रहे लोकोपकार के कार्यों को देखते हुए मुझे लगता है कि राष्ट्रसन्त के साथ-साथ ये राष्ट्रनिर्माता भी हैं.” ज्ञातव्य है कि भारत के पूर्व राष्ट्रपति डॉ. नीलम संजीव रेड्डी द्वारा वर्ष १९७८ में मुंबई के राजभवन में पूज्य आचार्यश्री को “राष्ट्रसन्त” की उपाधि से विभूषित किया गया था तथा वर्ष २०१७ में गुजरात के महेसाणा की धरती पर इन्हें वर्तमान राष्ट्रपतिश्री के द्वारा “राष्ट्रनिर्माता” के गौरवपूर्ण विशेषण से अलंकृत किया गया.

इस अवसर पर मुमुक्षु श्री विराजकुमार की दीक्षा दि. २९ नवम्बर २०१७ को श्री महुडी तीर्थ में व श्री मनोजभाई मूथा की दीक्षा दि. २७ जनवरी २०१८ को अहमदाबाद में होना तय हुआ. गुरुभक्त श्री मनीषभाई मेहता द्वारा रिटायर्ड सैनिकों के फण्ड में ६३ लाख रुपये भेंटस्वरूप दिए गए. प. पू. गुरु भगवन्त का आगामी चातुर्मास भायंदर, मुम्बई के लिए जय बुलाई गई.

पूज्य आचार्यश्री के जन्मदिवस के इस मांगलिक अवसर पर दूर-सुदूर से पधारे हुए अतिथिगण तथा आचार्यश्री के भक्तों ने पूज्यश्री को जन्मदिवस की हार्दिक शुभकामनाएँ दी तथा उनसे आशीर्वाद ग्रहण किये. हजारों भक्तों के समक्ष मंच पर विराजमान राष्ट्रसन्त और राष्ट्रपति का युगल दर्शन मनमोहक प्रतीत हो रहा था.

प. पू. गणिवर्य श्री प्रशान्तसागरजी म. सा. के मार्गदर्शन में सम्पूर्ण कार्यक्रम का आयोजन श्री सीमन्धर जिनमन्दिर पेढी ट्रस्ट तथा श्रीसंच महेसाणा के द्वारा किया गया. इस कार्यक्रम में श्री दिलीपभाई, श्री जितेन्द्रभाई, श्री सेजलभाई, श्री निसर्गभाई शाह, श्री विपुलभाई मणियार, श्री परागभाई दोशी तथा श्री हिरलभाई शाह का प्रसंशनीय योगदान रहा. देश-विदेश से पधारे अतिथियों के लिए आवास एवं भोजन की अतिसुंदर व्यवस्था की गई थी.

गुरु आशिष महापर्व की झलक

राष्ट्रपति महामहिम
श्री राम नाथ कोविन्दजी के
साथ चर्चा करते हुए
प.पू.आचार्य
श्री पद्मसागरसूरीश्वरजी म.सा.

राष्ट्रपति महामहिम
श्री राम नाथ कोविन्दजी के
करकमलों में कैलास श्रुतसागर
ग्रंथसूची अर्पित करते हुए
ग्रंथसूची के मुख्य दाता
श्री सोहनराजजी सिंघवी

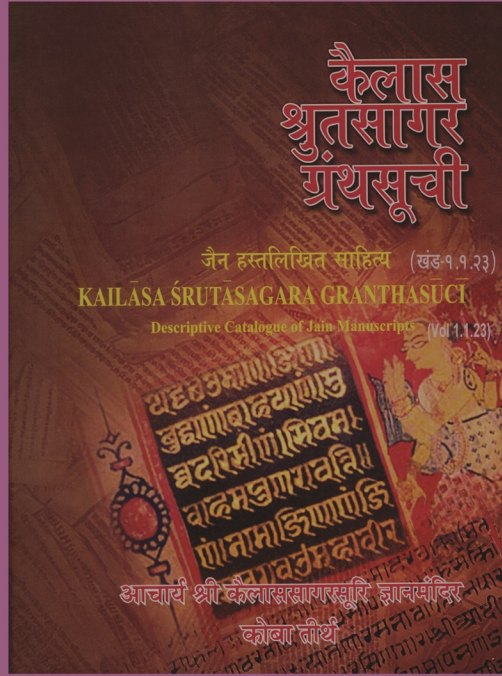

मुमुक्षुओं की अनुमोदना
करते हुए राष्ट्रपति महामहिम
श्री राम नाथ कोविन्दजी

गुरु आशिष महापर्व पर
उपस्थित जनसमुदाय

Registered Under RNI Registration No. GUJMUL/2014/66126 SHRUTSAGAR (MONTHLY).
Published on 15th of every month and Permitted to Post at Gift City SO, and on 20th date
of every month under Postal Regd. No. G-GNR-334 issued by SSP GNR valid up to 31/12/2018.

महामहिम राष्ट्रपति महोदय द्वारा विमोचन हुए
कैलासश्रुतसागर ग्रंथसूची भाग-२३ का मुखपृष्ठ

BOOK-POST / PRINTED MATTER

प्रकाशक

श्री महावीर जैन आराधना केन्द्र

आचार्य श्री कैलाससागरसूरि ज्ञानमंदिर, कोबा
जि. गांधीनगर ३८२००७

फोन नं. (०७९) २३२७६२०४, २०५, २५२

फैक्स (०७९) २३२७६२४९

Website : www.kobatirth.org

email : gyanmandir@kobatirth.org

Printed and Published by : HIREN KISHORBHAI DOSHI, on behalf of
SHRI MAHAVIR JAIN ARADHANA KENDRA, New Koba, Ta.&Dist. Gandhinagar,
Pin-382007, Gujarat. And **Printed at :** NAVPRABHAT PRINTING PRESS, 9, Punaji
Industrial Estate, Dhobighat, Dudheshwar, Ahmedabad-380004 and
Published at : SHRI MAHAVIR JAIN ARADHANA KENDRA, New Koba, Ta. & Dist.
Gandhinagar, Pin-382007, Gujarat. **Editor :** HIREN KISHORBHAI DOSHI

32